

Eenvoudig nachtvlinders kijken

Veel mensen denken dat nachtvlinders kijken een hachelijke onderneming is, met nachtelijke tochten, dure lampen en moeilijk te determineren vlinders. De auteur, zelf een ervaren nachtvlinderaar, laat zien, dat de vooroordelen onjuist zijn.

Rob de Vos

INLEIDING

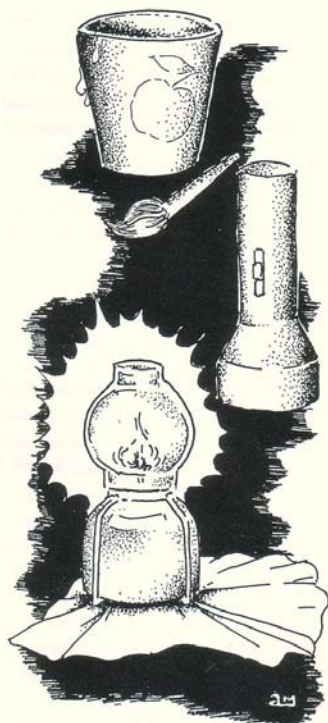
Voor veel natuurliefhebbers is de wereld van de nachtvlinders geheimzinnig en schijnbaar ontoegankelijk. Dit in tegenstelling tot de overdag betrekkelijk gemakkelijk waar te nemen dagvlinders. Niets is echter minder waar. Enige voorkennis laat al snel blijken dat de nachtvlinders toch eenvoudig zijn waar te nemen en te bestuderen. Het vereist echter wel een geheel andere strategie dan het waarnemen van dagvlinders.

Het principe is, dat we de nachtvlinders 's nachts lokken of overdag opzoeken op plaatsen waar ze zich graag schuil houden. Enige veel gebruikte methoden worden hier toegelicht en een prachtig voorbeeld uit de praktijk, uitgevoerd door H. Hoornveld uit Drachten, wordt hier beschreven.

AANTAL SOORTEN

In Nederland komen momenteel circa 1.200 soorten vlinders voor, waarvan ongeveer 60 soorten tot de dagvlinders behoren. Het overige deel bestaat uit nachtvlinders, waarvan grofweg de helft tot zogenaamde *mikro's*, ook wel onoorbidig *motjes* genoemd, worden gerekend.

Deze motjes worden in dit artikel buiten beschouwing gelaten, omdat ze veelal zeer klein zijn en voor amateurs moeilijk zijn te herkennen. Het vangen en determineren van deze groep is specialistenwerk. De grotere zogenaamde *makro's* zijn wat gemakkelijker te lokken en waar te nemen. Met een paar standaardboeken, die in de lijst van aanbevo-

len literatuur achterin dit artikel staan, komt men een heel eind.

Niet alleen is het aantal soorten nachtvlinders veel groter dan dat van de dagvlinders, ook het aantal families is groot. Elke familie heeft zo zijn eigen kenmerken, soms heel eenvoudig te herkennen. Oefening en ervaring met nachtvlinders bestuderen is onontbeerlijk om de families en soorten goed uit elkaar te kunnen houden.

De belangrijkste families die iedereen wel kent of zal tegenkomen zijn de spanners (*Geometridae*), de uilen (*Noctuidae*), de beren (*Arctiidae*) en de pijlstaarten (*Sphingidae*).

Er zijn verschillende vangstmethoden, met elk hun eigen benodigdheden. De belangrijkste zijn smeren, zoeken en lokken met licht.

METHODEN

Er zijn vele manieren om nachtvlinders waar te nemen. Dit kan geschieden met behulp van een aantal hulpmiddelen, variërend van zeer eenvoudige tot moderne geavanceerde apparatuur.

Veldwaarneming

Eén van de eenvoudigste methoden is de vlinders zelf op te gaan zoeken in het veld. Deze methode verschilt dus eigenlijk niet van die van het waarnemen van dagvlinders. Men zoekt dan in de schemering met een zaklantaarn geurende bloemen af, zoals Koninginnekruid of Kamperfoelie, en ziet dan vooral bij warm weer soms een groot aantal dieren. Vaak levert de voorschemer al leuke resultaten op. Een nadeel van deze methode is echter dat de tijd beperkt is en de vlinders vaak schrikken en wegvluchten. Vangen en verdoven is dan de enige oplossing om de vlinders te kunnen bekijken.

Smeren

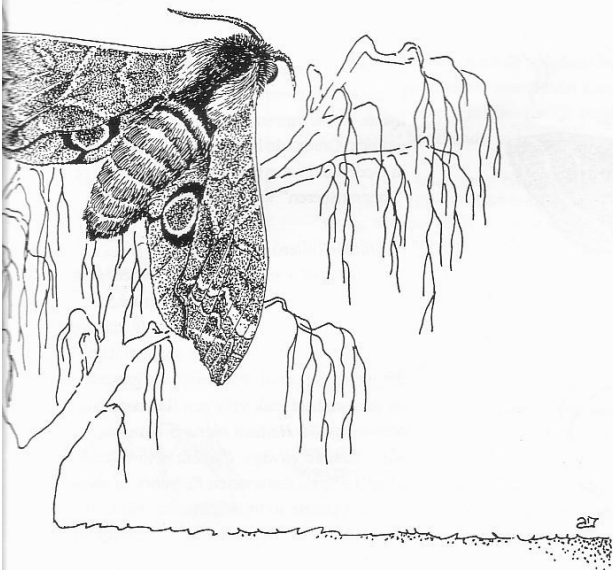
Beter is het om te gaan smeren. Veel nachtvlinders zijn verzet op zoetigheden en worden er sterk door aangetrokken. Er wordt dan een mengsel van stroop en andere ingre-

Het Goudvenstertje (*Plusia festucae*) is een van de uiltjes, gezien in de flatgalerij.
Foto Kars Veling

diënten op een rijtje bomen gesmeerd, waarna deze bomen van tijd tot tijd worden afgezocht met de zaklantaarn. Meestal zit er dan een aantal nachtvlinders rond de zoete plek, waaronder soms het fraaie Rode weeskind (*Catocala nupta*). Het smeren gebeurt in de entomologie op grote schaal en heeft het meeste succes in het vroege voorjaar en vanaf de nazomer tot de winter. De concurrentie met sterk geurende zomerbloemen kan deze methode namelijk niet aan! Een groot voordeel is dat iedereen het kan, want het kost nauwelijks iets. Een nadeel is dat alles bij zaklantaarnlicht bekeken moet worden en ook hierbij de vlinders kunnen schrikken en wegvluchten.

Iedere ervaren nachtvlinderaar heeft zo zijn eigen smeerecept. Een recept dat ik zelf met succes gebruik, is als volgt te maken. Doe een pot rietsuikerstroop in een pannetje, giet een laagje oudbruin bier over de stroop, voeg twee eetlepels bruine basterdsuiker aan het mengsel toe en warm het tot koken op. Giet de lokstroop in een veldpot en laat deze afkoelen. Voeg vlak voor gebruik een beetje

De Pauwoogpijstaart was een van de soorten die in de flatgalerij in Drachten zijn waargenomen.

rum toe. Met een (afwas)kwast dienen er op ooghoogte plekken op de boom gesmeerd te worden.

Licht

Van oudsher is bekend dat veel nachtvlinders en andere insecten op licht afkomen. Er bestaan echter verschillende soorten en kwaliteiten licht. Gaslampen en UV-licht leveren het beste resultaat. De bekende camping-gaslampen en zogenaamde pomplampen kunnen, staand op een wit laken, heel wat soorten nachtvlinders lokken. Veel beter werken de wat professionelere UV-lampen (kwikdamp-, menglicht- en hogedruklampen). Men moet dan wel altijd stroom bij de hand hebben. In het veld wordt dan met een aggregaat gewerkt.

Met licht vangen heeft enorm veel voordelen. De vlinders komen in enorme aantallen op het licht af en blijven geobsedeerd rond het licht vliegen of gaan er zelfs vaak stil bij zitten. Schrikken en wegvlugten is er nauwelijks bij. Bij het licht kunnen de vlinders bovendien goed bekeken worden zonder ze

te moeten verdoven. Een enorm nadeel van deze methode is, dat de UV-lampen en de benodigde randapparatuur nogal duur zijn. Bovendien dient er voor een opstelling, met een laken en dergelijke, het één en ander zelf geknutseld te worden. Een standaardopstelling is niet te koop.

Wetenschappers gebruiken voor inventarisatie- of trekvlinderonderzoek meestal *vlinder-vallen*. Deze vallen lokken en doden automatisch grote aantallen vlinders, zonder dat de gebruiker er naar hoeft te kijken. Zulke vallen worden voor amateurgebruik sterk ontraden en dienen alleen voor intensieve inventarisatie-onderzoeken gebruikt te worden!

WAARNEMINGEN OP EEN FLATGALERIJ IN DRACHTEN

De heer H. Hoornveld uit Drachten heeft van de lokkende eigenschappen van licht op nachtvlinders handig gebruik gemaakt. In 1989 heeft hij in zijn woonplaats een zeven verdiepingen tellende flat van maart tot december drie maal per week bezocht en bij de galerijverlichting de aanwezige nachtvlinders bestudeerd en genoteerd. In totaal werden 109 soorten nachtvlinders waargenomen, waaronder acht soorten microvlinders. Natuurlijk worden in de stad het meest zogenaamde *cultuurvolgers* gevangen. Dat zijn soorten die overal en zeer talrijk voorkomen in de buurt van huizen. De lijst van de heer Hoornveld bevat ook enige zeer interessante soorten. Het voert te ver alle waargenomen soorten in dit bestek te behandelen, daarom worden nu de meest opvallende waarnemingen toegelicht.

Geometridae (spanners)

Niet algemeen in steden zijn de volgende waargenomen soorten: *Orithonama vittata*, *Perizoma flavofasciata*, *Itame wauaria* (een zeldzame soort!), *Agriopis aurantiaria* en *Boarmia roboraria*. Deze laatste is de grootste spanner in Nederland.

Het Huismoedertje is, zoals de naam al doet vermoeden, een gewone verschijning in de bebouwde kom.

Het Juniperusspannetje (*Thera juniperata*), werd vroeger nauwelijks in de steden aangetroffen, maar na het veelvuldig aanplanten van *Juniperus* in tuinen en parken, is dit laat in het jaar vliegende vlindertje een zeer algemene verschijning geworden op verlichte ruiten en bij straatlantaarns.

Sphingidae (pijlstaarten)

Er is een aantal soorten die regelmatig in de stad waargenomen kunnen worden. Eén ervan is de Pauwoogpijlstaart (*Smerinthus ocellata*), waarvan één exemplaar gezien werd.

Notodontidae (tandspinners)

Van deze fraaie familie werden in totaal zeven soorten gevonden. De heer Hoornveld vond twee exemplaren van *Drymonia ruficornis*, een in de stad niet algemene waarneming.

Arctiidae (beervlinders)

Beervlinders zijn veelal fraai gekleurde vlinders, die gemakkelijk op licht afkomen. De Nederlandse naam komt van de bij sommige soorten sterk behaarde rupsen. Zes soor-

ten werden gezien, waarvan de Zwarte roodkraagbeer (*Atolmis rubricollis*) de opmerkelijkste is. De rupsen hiervan leven op korstmossen. Omdat de hoeveelheid korstmossen in Nederland weer toeneemt, worden ook de "korstmossen" weer wat vaker gezien.

Noctuidae (uilen)

Maar liefst 48 soorten werden waargenomen. Veel soorten zijn zeer bekende bezoekers van huizen met buitenlicht, zoals *Noctua pronuba*, die dan ook zeer toepasselijk Huismoeder wordt genoemd. Wat minder algemeen en daarom heel leuk voor een flatvangst zijn *Naenia typica*, *Hadena bicruris*, *Xanthia togata*, *Xanthia gilvago*, *Pyrrhia umbra* (zeldzaam!), *Plusia festucae* en *Polychrysis moneita*. Deze laatste soort is zeldzaam. Hij leeft op Ridderspoor en kan daarom plaatselijk in tuinen talrijk zijn.

Vroeg in het voorjaar zijn in de buurt van wilgen en populieren reeds katjesuilen te zien. In enorme aantallen komen ze soms op licht af, vooral de Variabele katjesuil (*Orthosia incerta*), de Gewone katjesuil (*O. stabilis*) en de Nunvlinder (*O. gothica*). Veel zeldzamer en toch gevonden door de heer Hoornveld zijn *Orthosia populeti* en *O. munda*.

Enkele uiltjes behoren tot de trekvlinders.

De Ipsilonuil (*Agrotis ipsilon*) en de Gammauil (*Autographa gamma*) zijn wel de bekendste en werden eveneens op de flat gezien. Ook enkele microvlinders behoren tot de trekvlinders. *Nonophila noctuella*, behorende tot de familie *Pyralidae*, werd met een exemplaar in oktober waargenomen.

AANBEVOLEN LITERATUUR

Het is dus zeer goed mogelijk met zeer eenvoudige middelen een leuk overzicht te krijgen van nachtvlinders uit de omgeving van uw huis. In ieder geval is het een goede oefening om een idee te krijgen over de vormenrijkdom van nachtvlinders. Wie weet is het een start om meer over deze "geheimzinnige" groep vlinders te weten te komen.

SUMMARY

An introduction into the world of moths - how to catch them and to study them.

First a brief survey is given of the species of moths occurring in The Netherlands. Then a number of easy methods of catching and observing moths are discussed.

Finally there is an interesting account of observations made by an amateur in a block of flats. In a period of nine months a total number of 109 species of moths were seen.

Mogelijk dat de boeken uit de volgende bescheiden literatuurlijst de lezer verder kan stimuleren. De boeken zijn alle redelijk betaalbaar en via de boekhandel te bestellen.

Novák, I. & F. Severa, 1981. Thieme's vlinder-gids. Thieme, ISBN 90 03 96585 4. Vrij eenvoudig. Bevat niet alle soorten en de tekst is verouderd. De prijs is circa f 35,-.

Koch, M., 1988. Wir bestimmen Schmetterlinge, einbändige Auflage. Verlag J. Neumann-Neudamm, ISBN 3-7888-0381-9. Zeer goed en compleet, zelfs enige rupsen zijn afgebeeld. Prijs circa f 100,-.

Skinner, B., 1984. (Colour identification guide to) Moths of the British Isles. Viking, ISBN 0-670-80354-5. Zeer goed en compleet, uitvoerige en duidelijke tekst met zeer duidelijke foto's. Prijs circa f 120,-.

